

**БЪЛГАРСКИ ЖЕНСКИ СЪЮЗ
„ЛЮБОВ КЪМ РОДИНАТА“ – ЯМБОЛ**

Станислав Иванов

**BULGARIAN WOMEN'S UNION
"LOVE FOR THE MOTHERLAND" – YAMBOL**

STANISLAV IVANOV

Abstract: *In this article, we mainly present the activities of the Yambol branch of the Bulgarian Women's Union "Love for the Motherland", taking into account the denunciations and reports of the law enforcement authorities in Yambol. Our purpose is to go into the organizational life and structure of the poorly known Bulgarian Women's Union "Love for the Motherland" – Yambol branch, in the late 1930s and early 1940s. Documents from the Yambol State Archives related to the activities of the association in question will be introduced for the first time in the scientific turnover. The topicality of this article is determined by the lack of studies on the activities of the Yambol branch of the Bulgarian Women's Union "Love for the Motherland", particularly on the role of women's organizations in the social life of Yambol.*

Keywords: *Bulgarian; Women's Union; love; motherland.*

В настоящата публикация ще представим дейността на ямболския клон на Български женски съюз „Любов към родината“ въз основа на документите от фонд 66К, съхранявани в Държавен архив – Ямбол. Целта ни е да разгледаме организационния живот и дейността на въпросната организация от средата на 30-те до края на 40-те години на миналия век. Паралелно с това в научен оборот ще бъдат въведени нови документи за женското движение в гр. Ямбол през втората четвърт на XX век.

Актуалността на работата се обуславя както от липсата на задълбочени, научни изследвания върху дейността на Български женски съюз (БЖС) „Любов към родината“ – клон Ямбол, така и върху ролята на женските организации в обществения живот на града.

От запазените архивни документи разбираме, че софийската организация на Български женски съюз „Любов към родината“ е регистрирана на 14 март 1927 г. от Министерството на народното просвещение [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 16]. А основните ѝ приоритети са свързани с грижата за най-уязвимите слоеве от българското общество, подпомагането (материално и духовно) на българските майки и жени и формирането на патриотични чувства у българските младежи [Дачева, В. 1971, с. 41].

Освен в столицата (няколко години по-късно) клонове на дружеството възникват и в останалите по-големи градове на страната, както безспорно е и Ямбол [Статистически..., 1935, с. 22].

На 3 март 1936 г. няколко родолюбиви дами от светското общество на града, водени от филантропични подбуди, учредяват местен клон на организацията (на специално събрание във военния клуб на града), който незабавно пристъпва към работа.

За пръв председател на ямболската организация на БЖС е избрана уважаваната домакиня Ек. Апостолова, за неин заместник е посочена г-жа М. Ангелова, а за секретар и касиер съответно В. Найденова и Н. Петрова [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е 1, л. 40]. Няколко месеца по-късно обаче, по-конюнктурни причини, се налага провеждането на извънредно изборно събрание, което избира ново ръководно тяло. Излишно е да подчертаваме факта, че и този път в настоятелството на БЖС „Любов към родината“ – Ямбол са избрани едни от най-образованите и почитаеми жителки на града на Тунджа: Милица Илиева – председател, Мария Ангелова – подпредседател, секретар Недялка Петрова, членове – Е. Апостолова, З. Стоичкова, В. Найденова, Н. Балабанова, П. Ключокова, Н. Тодорова, В. Димитрова и Н. Мушкова [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 39]. От запазените спомени на съвременниците узнаваме също така, че въпросните дами се събират периодично в различни обществени сгради в централната градска част, за да заседават и да разпределят текущите задачи за месеца между членовете на дружеството.

Трябва да подчертаем, че основната дейност на БЖС – Ямбол през този период е свързана с набирането на средства за млечната кухня към организацията, нелека задача в годините на Голямата депресия, обхванала световната икономика. За да осигурят дарения за финансирането на благотворителните си кампании, настоятелките на БЖС – Ямбол организират множество вечеринки, беседи, балове и викторини, на които присъстват местни политици, търговци и индустриалци [България..., 1999, с. 471].

Началото на тази дейност е поставено в един студен февруарски ден на 1937 г. с провеждането на забавна вечеринка (във Военния клуб на град Ямбол) с изпълнение на популярни песни и танци и представяне на театрална пиеса от самодейци – членове на организацията. Само няколко месеца по-късно (на 12 май 1937 г.) в салона на читалище „Съгласие“ е организирано ново мащабно мероприятие, по време на което млада учителка от местната гимназия изнася патриотична беседа пред присъстващите около двеста дами от града на тема „Коментар на разказите на Фани Попова-Мутафова“. В словото си ерудираната педагожка засяга основно въпроса за славното историческо минало и дълга пред Родината. Пет дни по-късно настоятелката М. Илиева инициира втора публична изява в рамките на месеца, посветена на темата за „Брака и възпитанието на младите момичета“, предназначена за по-големите ученички от горните класове на учебните заведения в града.

В началото на 1938 г. след изтичане на редовния двугодишен мандат на ръководството на дружеството според изискванията на устава е проведено редовно отчетно-изборно събрание (на 9 февруари), на което е избран нов управителен и контролен съвет в състав: председател Мария Ангелова, подпредседатели Екатерина Апостолова и Е. Бояджиева, секретарка Н. Бакалова, касиер Т. Ноденска, домакиня М. Паспалджиева.

Поредната смяна на ръководството внася допълнителен импулс в дейтелността на БЖС – Ямбол, в резултат на което организацията започва да води още по-активен организационен и идеен живот, както и да набира нови членове и активистки. Това обаче не остава незабелязано за органите на реда, които както знаем активно наблюдават дейността на почти всички обществени организации на територията на страната, респективно и в гр. Ямбол. Тази практика не е изолирано явление само в България през този период (както ни е известно) полицейските власти в почти цяла Европа усилено следят работата на стотици легални и нелегални организации. По разпореждане на околийския началник на сбирките на БЖС „Любов към родината“ – гр. Ямбол, редовно присъстват тайни агенти на полицията, които събират информация за дружеството, която после докладват на началниците си. Именно благодарение на техните рапорти узнаваме любопитни факти от биографиите на членовете на настоятелството на БЖС „Любов към родината“ – гр. Ямбол.

Председателката на дружеството Мария Ангелова е родена на 18 юли 1902 г. в гр. Пазарджик. Омъжена е за уважаван полковник от българската армия, а по занимание е „прилежна домакиня“. Подпредседателката Екатерина Апостолова е родена на 18 ноември 1896 г. в столичния град (занятие домакиня), а колегатата ѝ Елена Бояджиева – на 15 април 1884 г. Докладите предоставят сведения и за редови членове на организацията: д-р Мария Кънчева, родена на 1 август 1895 г. в гр. Ямбол (една от малкото жени получили медицинско образование в България в междувоенния период); Николина Бакалова, родена на 5 декември 1905 г. в гр. Елхово (учителка); Пенка Кючюкова, родена на 16 февруари 1906 г. в гр. Пловдив (учителка); Лилия Понделова, родена на 11 декември 1911 г. в гр. Ямбол (учителка); Златка Стойчева, родена на 6 октомври 1882 г. в гр. Ст. Загора (занятие домакиня); Величка Найденова, родена на 12 ноември 1911 г. в град Елхово (занятие домакиня); Трайка Ноденска, родена на 29 ноември 1911 г. в гр. Ямбол (занятие домакиня); Милица Илиева е родена в далечния град Охрид на 1 декември 1885 г. (пенсионерка). От представените данни е видно, че дамите от ръководството на организацията произлизат от различни райони на българското етническо землище – от македонския гр. Охрид (останал под сръбска власт), Пловдив, Ст. Загора, Хасково до балканското село Жеравна [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 34]. Това, което ги обединява обаче е любовта към българския народ и към своите съграждани.

След направеното отклонение отново ще фокусираме вниманието си върху организационния живот на БЖС „Любов към Родината“ – клон Ямбол. Независимо от трудностите и през съдбовната 1938 г. членовете на БЖС –

Ямбол продължават да осъществяват благотворителната и просветителската си мисия сред жителите на Ямболска околия. Така например на 21 ноември 1938 г. в салона на читалище „Съгласие“ председателката и колегите ѝ от настоятелството организират поредната публична лекция на тема „Българката“, на която присъстват над двеста ямболски граждани.

Специално поканеният гост-лектор г-жа Дора Исаева запознава ямболийски с ролята на жената в съвременна Европа и България. В края на изложението си гостенката отправя апел към ямболските дами да запазят традиционните добродетели на българката и всячески да избягват пороците и изкушенията на модерната епоха [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 6].

Само няколко дни по-късно настоятелството на дружеството свиква нова публична среща (на 25 ноември 1938 г. от 18, 30 часа), като този път за докладчик е поканен видният софийски адвокат Лазар Попов (на събитието отново присъства сравнително многобройна публика за мащабите на провинциалния град). Л. Попов изнася блестяща реч за славното историческо минало на българския народ, като не пропуска да засегне и въпроса за актуалната политическа обстановка в Европа и нуждата от ревизия на Ньойския мирен договор.

В заключителните си слова ораторът акцентира и върху разделението в българското общество и върху пагубните последици от кариеризма и корупцията, разпиляващи националната енергия [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 1]. С тази проява обаче инициативите на ямболското дружество „Любов към родината“ за въпросната година не приключват. На 4 декември в салона на читалище „Съгласие“ е организирана поредната забавна вечеринка (в междувоенния период тези забавления наред с баловете са особено популярни сред ямболските граждани), на която като гост-лектор е поканен запасният полковник Георги Симеонов – секретар на Обществото на кавалерите на ордена за храброст [История на... 2015, с. 85]. Мероприятието по традиция е открито от г-жа М. Ангелова (председателка на ямболското дружество). Логично и този път темата на лекцията е свързана с жената и ролята ѝ за стабилността на семейството [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 4]. А като бивш военен, гостът засяга и въпроса за почитта към героите, паднали пред олтара на отечеството, особено актуален в междувоенния период (предвид на забвението, което е обвило гробовете им).

След приемането на новата Наредба-закон за държавен надзор върху дружествата и сдруженията в България (обнародвана на 29 март 1938 г.) контролът от органите на реда върху БЖС – Ямбол се засилва още повече. Но въпреки това полицейските агенти не откриват никакви сведения за антидържавна дейност сред членовете на организацията. Ето защо в началото на 1939 г. околийският полицейски началник Ст. Ангелов и шефът на разузнавателната група в Ямбол Г. Д. Стефанов изпращат нарочен рапорт до областния управител в Бургас, в който подробно обясняват, че членовете на дружеството не симпатизират на анархистки или комунистически групи и не се занимават с нелегална дейност [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 4]. Тази тенденция

се запазва и след избухването на Втората световна война, когато активистките на Български женски съюз „Любов към родината“ – клон Ямбол, за разлика от членовете на други сродни организации, отново остават аполитични и не се ангажират както с легална, така и с нелегална политическа дейност. Доказателство за това е новият доклад на ямболските полицейски началници до началника на отдел „Държавна сигурност“ в София от 15 март 1940 г.

В него, както и в предходния, категорично е отбелязано, че по принцип членовете на дружеството са политически „благонадеждни“, като най-активните от тях: Мара Василева (председател), Екатерина Апостолова (подпредседател), Милица Илиева (подпредседател), Николина Бакалова (секретар), Тройка Ноденска (касиер), Маня Паскалева, Надя Златоустова, Мара Митева, Сия Геннова, Лиляна Байчева, Недялка Тодорова, Спасена Кулова и Жана Вълчева не симпатизират на нито една от старите политически организации или нелегални структури [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 39].

Спазвайки логическата последователност на работата си, ще се спрем и върху финансовите отчети на организацията.

Икономическите трудности, породени от войната, засягат остро почти всички благотворителни организации в страната, респективно и дейността на БЖС – Ямбол. Свидетелства за това откриваме в отчета на организацията от 1941 г. От него става ясно, че в периода от месец януари до месец юни в млечната кухня на БЖС – Ямбол редовно са раздавани порции от половин литър мляко на тридесет нуждаещи се деца, докато през второто полугодие на годината дажбите стигат само за двадесет и четири деца. Причината за това се корени основно във факта, че бюджетът на организацията за 1941 г. не се променя рязко спрямо предходната година, докато цените на хранителните стоки от първа необходимост се повишават драстично в резултат на войната, вследствие на което силно се редуцират възможностите на организацията за осъществяване на социална дейност.

Ето защо членовете на дружеството удвояват усилията си в търсенето на нови дарители сред имотните жители на града. Продължава и практиката за организиране на благотворителни прояви. Така например на 10 май 1942 г. е проведена вечеринка с томбола за набиране на средства за млечната кухня към организацията. Според предварителния план на организаторките по време на мероприятиято трябва да бъдат продадени над хиляда билета на стойност пет лева със сто печеливши комбинации, като събраните средства бъдат предоставени за нуждите на споменатата млечна кухня към дружеството [ДА – Ямбол, ф. 66К, оп. 1, а.е. 36, л. 13].

Интерес за нас представляват и приходната и разходната част в бюджета на БЖС – Ямбол, поради което ще се спрем подробно върху отчетите на настояществото. За периода от януари до декември 1941 г. дружеството разполага със сумата от 55 077 лв., от които 5842 лв. са постъпленията от членски внос, 10 000 лв. – от помощите от общината, 30 000 лв. – от Областно управление, 5000 – лв. от Дирекция на труда, 13 235 лв. – от приходи от вечеринки и заба-

ви. От тази сума са изразходвани съответно 54 822 лв., от които 44 794 лв. за мляко, 5400 лв. за помощен персонал, 4628 за консумативи и отопление [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 37]. Намалението на приходите принуждава председателката на организацията отново да помисли за редуциране на грамажа на раздаваните порции, за да не останат част от децата без дажби [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 53]. Ситуацията се променя едва след три години, когато бюджетът на дружеството отново се увеличава. Според отчета на контролната комисия през календарната 1944 г. постъпленията на организацията вече възлизат на сумата от 220 918 лв.: от членски внос са събрани 4500 лв., 1000 лв. са приходите от недобори, от общинския бюджет в касата постъпват 20 000 лв., от Областната служба по социални грижи – 80 000 лв., от Дирекцията на труда в гр. София – 10 000 лв., от дарения – 5000 лв., от застраховки – 600 лв. (членовете на дружеството работят за „Чиновническото застрахователно дружество“ в Ямбол и застраховат общински и частни имоти, като приходите от тази дейност се вливат в касата на организацията), от пропагандния фонд – 1500 лв., от Министерството на просвещението – 5000 лв., от фонд „Дом“ – 9115 лв., от благотворителната дейност на дружеството – 19 400 лв. и др. Като тази сума е разходвана, както следва: за мляко за детската кухня към дружеството 120 000 лв.; за заплати на помощния персонал към кухнята 15 000 лв.; за дърва, сапун и канцеларски материали 10 000 лв.; 4000 лв. за разходи за командировки на делегатите на националните събрания на съюза; 5000 лв. дарения за бедни майки; 3000 лв. за библиотеката на дружеството; 500 лв. членски внос към други организации; 25 000 лв. за заплати на персонала в занималнята на дружеството; 10 000 лв. отчисления за фонд „Дом“; 15 500 към пропагандния фонд. Значителни са разходите и за нов инвентар на дружеството – 10 500 лв. Към тези суми трябва да прибавим и отчисленията за централата на БЖС „Любов към родината“ – гр. София (5000 лв.) и депозит на дружеството в размер на 8418 лв. или всичко 220 918 лв. [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 35, 36].

Увеличението на приходите на организацията позволява на настоятелството да реализира дълго отлаганата идея за откриване на дом за сираци [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 60]. В тази връзка председателката М. Василева търси подкрепата на сливенския митрополит Евлоги пред централните и местните органи на управление. Кметството в града на Тунджа не се противопоставя на благородното начинание на ямболските дами, но настоява ръководството на БЖС „Любов към родината“ – гр. Ямбол, преди да получи разрешение, да изпълни всички предвидени в закона процедури [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 72]. Без да губят излишно време адвокатите на организацията, изготвят необходимите документи и в средата на годината сиропиталището отваря врати и приема първите си питомци. Трябва да отбележим факта, че за нормалното функциониране на дома през следващите години спомагат изключително много даренията от ямболските граждани и предприемачи. Така например на 10 март 1944 г. касиерката на дружеството получава лично от майор Ноденски сумата от 9829 лв. (събрани от личния състав на 3/63 пехотна дружина) [ДА –

Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 45]. Три хиляди лева дарява и ръководството на гимназия „Иван Райнов“, гр. Ямбол, с писмо от 17 май 1944 г. [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 73]. Отчитат се и индустриалците – акционерно дружество памучни прежди „Цар Борис“ превежда сумата от 10 000 лв. по сметките на организацията (10 юни 1944 г.).

В края на изложението си ще акцентираме накратко и върху просветителската дейност на дружеството в Ямбол. Благодарение на общите усилия на дамите от БЖС „Любов към родината“ – клон Ямбол и Министерството на просвещението в няколко ямболски училища са открити модерни ученически клубове („Професор Нойков“, „Страшимир Кринчев“, „Климент Охридски“, „Даскал Ат. Кожухаров“ и др). Занятията в тях се ръководят от талантиливи педагози, които оказват голяма помощ на подрастващите в усвояването на новите знания. Паралелно с това са разкрити и безплатни занимални за деца на бедни родители и е организиран четиридесетдневен курс по готварство за млади момичета. Провеждат се и кампании за набиране на средства за стипендии на бедни ученици от селата [ДА – Ямбол, ф. 15, оп. 1, а.е. 1, л. 60–61].

Повратният момент в живота на дружеството настъпва след политическите промени в България през 1944 г. Очаквано смяната на властта се отразява пагубно върху дейността на БЖС – Ямбол, защото повечето от дамите в дружеството принадлежат към т.нар. „буржоазни семейства“ и са политически неблагонадеждни за новата власт. Перманентно работата на организацията е възпрепятствана умишлено, докато тя не престава да функционира и е заличена от съда, подобно на много други обществени организации в България, учредени преди 9 септември 1944 г.

От полицейските доклади научаваме, че последното отчетно-изборно събрание на организацията преди деветосептемврийския преврат е проведено на 18 февруари 1942 г. и на него е избран нов управителен и контролен съвет в следния състав: М. Василева (председател), М. Илиева (подпредседател), Е. Атанасова (подпредседател), Н. Бакалова (секретар), Марина Паспалджиева (касиер), Сия Генова (касиер), Недялка Тодорова, Мара Панчева и Спасена Кулова. След тази дата липсват сведения за дейността на БЖС – Ямбол.

В заключение ще отбележим, че през краткия период на съществуването си ямболският клон на БЖС „Любов към родината“ развива изключително активна и ползотворна дейност в помощ на ямболските граждани (широко засвидетелствена в местния печат), благодарение на което десетки ямболски деца и младежи редовно получават топла храна и специализирани грижи в годините на Голямата депресия.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници / Archival sources

ДА – Ямбол – Държавен архив – Ямбол, фонд 15, 66К. [Darzhaven arhiv – Yambol, fond 15, 66K.]

Публикации / Publications

България... 1999 – България. 20 век. София: Труд, АБВ и кооп, 1999. [Bulgaria. 20 vek. Sofia: Trud, ABV i koop, 1999].

Дачева, В. 1971 – Венета Дачева. Из историята на женското движение в Ямболски окръг 1871–1971. Ямбол: Г. Димитров, 1971. [Veneta Dacheva. Iz istoriyata na zhenskoto dvizhenie v Yambolski okrag 1871–1971. Yambol: G. Dimitrov, 1971.]

История на... 2015 – История на град Ямбол. Ямбол, 2015. [Istoria na grad Yambol. Yambol, 2015].

Статистически... 1935 – Статистически годишник на Царство България. София, 1935. [Statisticheski godishnik na Tsarstvo Bgaria. Sofia, 1935]